

RATKAISUJA OPISKELUUN SOVELTUMATTOMUUTEEN

Ohjeita yliopistotason SORA-menettelyihin

Johdanto

Yliopistojen opintohallinnon johtajien yhteistyöverkosto OHA-forum nimitti 2016 lopussa työryhmän valmistelemaan ohjeistusta SORA-menettelyn helpottamiseksi. Ryhmän työ käynnistyi 2017 alussa, siihen ovat kuuluneet seuraavat henkilöt:

Minna Hallia, Oulun yliopisto
Ole Karlsson, Åbo Akademi
Helena Laurila, Helsingin yliopisto
Henni Nevalainen, Itä-Suomen yliopisto
Helena Seppälä, Oulun yliopisto
Timo Syrjälä, Aalto yliopisto
Tiina Tuominen, Turun yliopisto

Työryhmä sai työn valmiiksi pääosin 2019. Sen julkaisu tapahtuu vasta keväällä 2021 yhdessä alakohtaisten terveydentilavaatimusten kanssa. Hannele Markkanen Helsingin yliopistosta on auttanut ohjeistuksen loppuunsaattamisessa.

SORA-menettelyssä on kyse sektorikohtaisiin lakeihin vuonna 2012 liitetyistä säädöksistä, joiden tavoitteena on parantaa koulutuksen ja sen jälkeisen työelämän turvallisuutta lisäämällä koulutuksen ja tutkinnon järjestäjien mahdollisuutta puuttua opiskelijan soveltumattomuuteen ja häntä koskeviin turvallisuuskysymyksiin. Näin pyritään edistämään potilas- ja asiakasturvallisuutta, alaikäisten turvallisuutta sekä opiskelijan itsensä ja opiskelu- ja työyhteisön turvallisuutta. Lakiin perustuvilla säännöksillä on pyritty varmistamaan myös menettelyn kohteena olevan opiskelijan tai opiskelijaksi hakeutuvan oma oikeusturva.

Ohjeistuksen tarkoitus

Ohjeistuksella pyrittävään helpottamaan yliopistoja SORA-asioiden soveltamisessa käytännön tasolla. SORA-menettelyn käynnistämisen kynnyks voi nousta suureksi monesta syystä. SORA-lainsäädäntö koetaan yleisesti hankalaksi tulkita. Lisäksi oikeus opiskeluun on vahva ja päätös peruuttamisesta kuuluu yliopiston ylimmälle johdolle.

Opetushallitus on laatinut SORA-ohjeistuksen toisen asteen koulutusta varten. Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut 2015 oppaan terveydenhuollon ammattilaisille SORA-menettelyn helpottamiseksi. Näiden oppaiden lomakkeita on hyödynnetty myös näissä ohjeissa. Yliopistosektorilla Helsingin ja Turun yliopistojen asiantuntijat lakimies Hannele Markkanen ja opintoasiainpäällikkö Petri Sjöblom ovat laatineet lain soveltamista helpottavan muistion SORA-asioista lain alkuaikoina 2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt 2018 kansallisen hankkeen, jossa arvioidaan SORA-lainsäädännön uudistamistarpeet ja mahdollisesti myös annetaan nykyisten lainkohtien tulkintaohjeita. Hanke kattaa kaikki sektorit ja SORA-alat, ohjausryhmään kuuluu myös yliopistojen edustajia.

Tähän ohjeistukseen on koottu työryhmän näkemyksen mukaan keskeisiä kohtia yliopistoiden sora-menettelyyn liittyvistä lainkohdista ja niiden tulkinnasta sora-asioiden käsittelyssä. Ohjeistus ei ole tyhjentävä. Myös prosessi- ja toimenpide-ehdotukset on tuotu esiin pääosin yleistasolla.

Sisällysluettelo

Luku 1: Sora-lain soveltaminen	3
Luku 2. Opiskelijaksi ottaminen.....	4
Luku 3. Rikostaustaotteiden tarkastamiseen liittyvät periaatteet yliopistoissa	6
Keneltä rikostaustaote tarkistetaan?.....	7
Kuka saa käsitellä rikostaustaotteita?.....	7
Luku 4. Huumausainetestaus	8
Millä perusteella testaus voidaan tehdä.....	8
Ilmoitus yliopistolle huumausaine-epäilyksen takia	8
Huumausainetestauksen määrääminen	9
Miten huumausainetestaus suoritetaan.....	9
Seuraukset	10
Luku 5. Opiskelu oikeuden peruuttaminen.....	10
Sisältö- ja prosessisuositukset	11
Opiskelu oikeuden peruuttaminen terveystieteillä	11
Opiskelu oikeuden peruuttaminen vaarantamisperusteella tai rikostuomioperusteella	14
Luku 6. Arkaluonteisten tietojen käsittely	16
Kuka saa käsitellä arkaluonteisia tietoja	16
Asiakirjojen julkisuus.....	16

Luku 1: Sora-lain soveltaminen

Sora-menettely koskee aloja, joissa työskennellään potilaiden, asiakkaiden tai alaikäisten turvallisuuden kanssa. Se liittyy useaan eri vaiheeseen alkaen hakeutumisesta opiskelijaksi.

Yliopistosektorilla SORA-säännöksiä sovelletaan vain asetuksessa (VnA770/2009, 2a §) määriteltyihin ja alla esiteltyihin koulutuksiin, huumausainetestausta koskevaa lainsäädäntöä voidaan soveltaa muuhunkin koulutukseen.

- 1) farmaseutin tutkinto ja proviisorin tutkinto
- 2) hammaslääketieteen kandidaatin ja hammaslääketieteen lisensiaatin tutkinto
- 3) lääketieteen kandidaatin ja lääketieteen lisensiaatintutkinto
- 4) psykologian kandidaatin ja psykologian maisterin tutkinto
- 5) humanististen tieteiden kandidaatin ja filosofian maisterin tutkinto logopedian alalla.

Menettelyä sovelletaan lisäksi sosiaalityön koulutukseen ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (564/1994) tarkoitettuun psykoterapeuttikoulutukseen sekä yliopistojen tutkinnoista annetun valtioneuvoston asetuksen 19 §:n 1 momentin 1–5 kohdan mukaisiin opettajankoulutuksen opintoihin.

Yliopistolaissa (558/2009, jäljempänä YOL) SORA-menettely liittyy seuraaviin kohtiin:

- Esteettömyys ja opiskelijaksi ottamisen edellytykset (YOL 37 a §)
- Opiskelijavalintaan liittyvä tiedonsaanti (YOL 37 b §)
- Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (YOL 41 a §)
- Opiskeluoikeuden peruuttaminen (YOL 43 a §)
- Opiskeluoikeuden peruuttamiseen liittyvä tiedonsaanti (YOL 43 b §)
- Opiskeluoikeuden palauttaminen (YOL 43 c §)
- Huumausainetestausta (YOL 43 d §)
- Opiskelijan kurinpito (YOL 45 §; ei uusi, mutta muutoksia)
- Menettely opiskeluoikeuden peruuttamista koskevassa asiassa ja kurinpitoasiassa (YOL 45 a §)
- Arkaluonteisten tietojen käsittely (YOL 45 b §)
- Muutoksenhaku yliopiston päätökseen (YOL 83 §)
- Opiskeluoikeuden peruuttamista ja kurinpitoa koskevan päätöksen täytäntöönpano (YOL 85)
- Tietojensaantioikeus (YOL 90 a §)

Opetushallitus on ohjeistanut, miten SORA-säädöksiä tulisi soveltaa toisen asteen koulutuksessa käytäntöön arvojen ja periaatteiden pohjalta. Yliopistoiden SORA-menettelyn tulisi tapahtua saman tyyppisen arvopunninnan kautta, kun säädös puuttuu tai kun se mahdollistaa erilaisia toimintavaihtoehtoja. Nämä arvot ja periaatteet on kuvattu alla:

- Turvallisuus (asiakkaan, potilaan, alaikäisen, opiskelijan itsensä sekä opiskelu- ja työyhteisön turvallisuus) sekä turvattomuutta aiheuttavien tilanteiden ennaltaehkäisy

- Esteettömyys, oikeus opiskella on ensisijaista (terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä puute harkitaan yksilöllisesti opiskelijaksi ottamisen yhteydessä ja asiaa tarkastellaan sen mukaan, suoriutuuko opiskelijaksi hakeutuva opintojen käytännön tehtävistä ja työssäoppimisesta, kun otetaan huomioon alaikäisen, potilaan, asiakkaan ja liikenteen turvallisuus)
- Yhdenvertaisuus, tasa-arvoisuus (kohtelussa ja asioita ratkaistaessa)
- Opiskelijan oikeusturva (koulutuksen järjestäjän vastuullisuus päätöksenteossa, päätösten perustelut, dokumentointi ja muutoksenhaku)
- Yhteistoiminnallisuus ja monipuolinen asiantuntemus (yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa)
- Asioista tiedottaminen, ongelmien ennaltaehkäisy
- Opiskelijan ohjaus ja tukeminen

Opiskelijan toiminta (esim. päihteiden käyttö opiskelussa, uhkausten esittäminen) voi olla perusteena vaihtoehtoisesti joko SORA-tai kurinpitotoimille, mutta ei molemmille yhtä aikaa. Laki ei kiellä eri prosien soveltamista peräkkäin esimerkiksi niin, että opiskelijalle annetaan ensin kurinpidollinen varoitus. Jos hän varoituksesta huolimatta jatkaa samaa toimintaa, käynnistetään SORA-prosessi, jos laissa säädetty edellytykset täyttyvät.

SORA-säädöksiin kuuluvat yliopistolain lisäksi laki ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998), laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998), ammattikorkeakoululaki (351/2003). Soralainsäädäntö ei koske lukiokoulutusta.

Luku 2. Opiskelijaksi ottaminen

Opiskelijaksi ottamisen terveydellisiä vaatimuksia käsitellään yliopistolaissa (YOL 558/2009). Lain mukaan hakijan terveydentilan ja toimintakyvyn tulee olla sellainen, että opiskelija kykenee hakemansa alan opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin ja harjoitteluun.

Opiskelijaksi ottamisen esteenä voi olla sellainen terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka, joka objektiivisesti arvioiden estää opinnot ja voisi vaarantaa muiden henkilöiden turvallisuutta.

Esimerkkejä (Lähde: Hallituksen esitys 164/2010 laiksi yliopistolain muuttamisesta)

- **Vakava asiosiaalisesti väritynyt persoonallisuushäiriö**
- **Vakava psykoottinen häiriö, jossa ei ole saatu riittävää hoidollista vastetta**
- **Vakava päihderiippuvuus, jota ei ole saatu hoidolla hallintaan**
- **Sellainen fyysinen sairaus tai vamma, joka estää käytännön tehtäviin tai harjoitteluun osallistumisen tai vaarantaa niissä työskentelevien terveyden tai turvallisuuden**

Terveystilan tai toimintakyvyn puute voi olla opiskelijaksi ottamisen esteenä, vain mikäli sitä ei voida kohtuullisin toimin poistaa. Jokainen tapaus arvioidaan erikseen.

SORA-PROSESSI, opiskelijaksi hakeminen

Alla on kuvattu työryhmän suositus/ohje SORA-prosessista opiskelijaksi ottamisen tilanteessa. Kuvattu toimintaohje on suunniteltu Opintopolku-järjestelmässä toteutettavaan korkeakoulujen yhteishakuun, joka on yleisin ja laajin haku.

(Kuvakaappaus Opintopolun SORA-kysymyksestä 2021)

OPISKELIJAKSI OTTAMISEN
RAJOITUKSET
KORKEAKOULUISSA

Osio kuuluu hakukohteisiin:

[Näytä hakukohteet \(1\)](#)

Tämä kysymys koskee seuraavia koulutuksia:

- Ammattikorkeakoulut: humanistinen ja kasvatustieteiden ala, sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala sekä merenkulkualan koulutus.
- Yliopistot: lääketiede, hammaslääketiede, kuvataidekasvatustieteet, logopedia, psykologia, farmasia, sosiaalityö ja opettajankoulutus.

Näillä aloilla edellytetään, että opiskelijaksi otettava on terveydentilaltaan ja toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin tai harjoitteluun.

Opintoihin sisältyy myös alaikäisten turvallisuutta, potilas- ja asiakasturvallisuutta tai liikenteen turvallisuutta koskevia vaatimuksia. Siksi opiskelijalta voidaan peruuttaa opiskeluoikeus, jos

- hän on opinnoissaan toistuvasti tai vakavasti vaarantanut toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden ja täten osoittautunut soveltumattomaksi toimimaan opintoihin liittyvissä tehtävissä tai harjoittelussa, tai
- ei ole hakuvaiheessa kertonut aiemmasta opiskeluoikeutensa peruuttamisesta, joka on johtunut terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvistä rajoituksista tai turvallisuussyistä.

Opiskelijaksi pyrkivän tulee korkeakoulun pyynnöstä antaa tieto opiskeluoikeuden peruuttamista koskevasta päätöksestä.

Lisätietoja saat seuraavalta sivulta: [Korkeakoulujen yhteishaku: Opiskelijaksi ottamisen rajoitukset korkeakouluissa](#)

Sulje ohje ^

Onko jokin oppilaitos peruuttanut opiskeluoikeutesi, koska 1) terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvät tekijät ovat olleet esteenä opinnoillesi tai 2) olet toistuvasti tai vakavasti vaarantanut muiden henkilöiden turvallisuuden tai terveyden tai 3) sinut on tuomittu ammattikorkeakoulu- tai yliopistolaissa mainituista vakavista rikoksista? *

Kysymys kuuluu hakukohteisiin:

[Näytä hakukohteet \(1\)](#)

Ei

Kyllä

Hakijan ohjeteksti ”Opiskelijaksi ottamisen rajoitukset korkeakouluissa”:

<https://opintopolku.fi/wp/valintojen-tuki/yhteishaku/korkeakoulujen-yhteishaku/opiskelijaksi-ottamisen-rajoitukset-korkeakouluissa>

Toimintaohje tilanteeseen, jossa hakija on vastannut yhteishaun hakulomakkeella SORA-kysymykseen (yllä malli kysymyksestä) ”kyllä” vastanneille

1. Yliopistot lähettävät hakuajan päätyttyä kaikille pyynnön toimittaa tarkempi oma selvitys terveydentilasta.
 - a. Selvitettävä miten toimitaan alakohtaisissa yhteistyövalinnoissa tai yhteisvalinnoissa (kasvatusala, lääketieteellinen ala). Suositus olisi, että alan sisällä ylin hakukohde ryhtyy selvittämään asiaa. Jos hakee sekä kasvatustieteelliselle että lääketieteelliselle alalle, käsitellään molemmilla aloilla.
 - b. Jos hakija tulee hyväksytyksi alan sisällä johonkin alempaan kohteeseen, pätee ylemmän kohteen kautta tehty selvitys. Selvitys ei sido yliopistoa tiettyihin erityisjärjestelyihin. Erityisjärjestelyistä päätetään opintojen alkaessa.
2. Yliopisto poistaa aiheettomat (ylimmän alakohtaisen hakukohteen yliopisto).
3. Jatkoselvitystä tarvitseville lähetetään pyyntö toimittaa laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön lausunto. Pynnön liitteenä lähetetään kuvaus alakohtaisista terveydentilavaatimuksista (liite 1.).

Esimerkkiaikataulu miten asian käsittely voi mennä yhteishaun kuluessa:

1. Hakijan oma selvitys pitää pyytää viikon sisällä hakuajan päättymisestä (kaikilta kyllä-vastanneilta) ja se tulee toimittaa yliopistoon kaksi viikkoa hakuajan päättymisestä.
2. Yliopistossa selvitys käsitellään mahdollisimman nopeasti, viimeistään kahdessa viikossa.
3. Hakijalta pyydetään tarvittaessa terveydenhuollon ammattihenkilön lausunto mahdollisimman nopeasti.
4. Terveydenhuollon ammattihenkilön lausunto pitää olla yliopistossa viimeistään kesäkuun puoleen väliin mennessä.
5. Yliopiston päätöksen (tiedekunnan päätös) pitää olla valmiina ennen Opintopolun sijoittelua. Huom! Opintopolussa merkitään ei-hakukelpoiseksi (tarkistettava laillisuus).

Tarvittaessa hakija voi olla yhteydessä asianomaisen tiedekunnan sora-prosessista vastaavaan tahoon. Muutoksenhaku tapahtuu valintojen oikaisumenettelyn mukaisesti (yliopistolaki 82 §)

Luku 3. Rikostaustaotteiden¹ tarkastamiseen liittyvät periaatteet yliopistoissa

Yliopistolain (YOL 43 b) mukaan yliopiston tulee tarkastaa opiskelijan rikostaustaote, mikäli opiskelijan opintoihin tai niihin kuuluvaan harjoitteluun kuuluu tehtäviä, jotka edellyttävät olennaisesti alaikäisten parissa työskentelyä (ns. SORA-lainsäädäntö). Lainsäädännöllä pyritään lisäämään korkeakoulujen ja koulutuksen järjestäjien mahdollisuutta puuttua tilanteisiin, jotka liittyvät opiskelijoita koskeviin soveltumattomuus- ja turvallisuuskysymyksiin.

¹ Oikeusrekisterikeskus on alkanut käyttää rikostaustaote-nimitystä lasten kanssa työskenteleville annettavasta rikosrekisteriotteesta.

Keneltä rikostaustaote tarkistetaan?

Rikostaustaote voidaan tarkastaa SORA-alojen opiskelijoilta, jotka ovat saaneet opiskeluoikeuden 1.1.2012 jälkeen. Rikostaustaote voidaan pyytää, mikäli opinnot tai harjoittelu edellyttävät olennaisesti alaikäisten parissa työskentelyä. Ote tarkastetaan opintojen aikana, eikä sitä voida tarkastaa hakuvaiheessa. Hakuinformaatioissa on tuotava selkeästi ilmi SORA-lainsäädännön soveltamisen periaatteet, jotta hakija voi etukäteen arvioida opiskeluedellytyksensä ja tarvittaessa kysyä asiasta lisätietoa yliopistosta.

Rikostaustaote tarkastetaan ennen otetta edellyttävän opintojakson tai opintojen vaiheen (esim. kliininen vaihe lääketieteessä) alkua. Opiskelijoille ilmoitetaan opetussuunnitelmassa tai opintojakson kuvaustiedoissa, että opintojaksoa tai vaihetta ei voi aloittaa, mikäli otetta ei ole näytetty. Opiskelija tilaa oikeusrekisterikeskuksesta tätä tarkoitusta yliopistoja varten räätälöidyn rikostaustaotteen, joka on hänelle maksuton. Rikostaustaote sisältää tiedon vain yliopistolain 43 a §:n 2 mom. mainituista vakavista rikoksista tuomituista rangaistuksista². Ote on voimassa kuusi kuukautta.

Kuka saa käsitellä rikostaustaotteita?

Yliopistolain (YOL 45 b §) mukaisesti yliopisto määrittelee, ketkä saavat käsitellä rikostaustaotteita, koska ne sisältävät arkaluonteisia ja salassa pidettäviä tietoja. Harjoittelupaikka ei saa käsitellä otetta (ei myöskään yliopiston harjoittelukoulu). Merkintä otteen tarkastamisesta tallennetaan yliopiston ohjeiden mukaisesti seurantarekisteriin, säilytetään siellä opinto-oikeuden keston ajan tai korkeintaan neljän vuoden ajan merkinnän tekemisestä (YOL 45 b §) ja ote palautetaan opiskelijalle. Otteesta ei merkitä rekisteriin kuin välttämättömät tarkastusajankohtaa liittyvät tiedot ja siitä ei saa ottaa kopiota. Jos rikostaustaotteesta löytyy merkintöjä, otetaan merkintöjä sisältävästä otteesta kopio yliopistolle asian käsittelyn ajaksi. Yliopistolain (YOL 45 §) mukaan opiskelijan oikeus opiskeluun voidaan pidättää siihen asti, kunnes hän suostuu toimittamaan rikostaustaotteen nähtäväksi. Mikäli otteesta löytyy merkintöjä SORA-lainsäädännön mukaisista tuomioista, on ryhdyttävä toimenpiteisiin opiskelijan opiskeluedellytysten selvittämiseksi. Otteen tarkastaja kertoo opiskelijalle, että otteesta oleva kopio jää yliopistolle käsittelyn ajaksi ja kertoo, miten asian käsittely jatkuu. Yliopisto ohjeistaa toimintatavat, joita noudatetaan opiskeluedellytysten selvittämisessä. Vasta kun Sora-menettelyn mukainen prosessi on käsitelty, rekisteriin merkitään tiedoksi joko opiskeluoikeuden peruuttaminen tai merkitään, että ote on tarkistettu.

Yliopisto ohjeistaa opiskelijoitaan, kuinka monta kertaa opintojen aikana rikostaustaote tarkastetaan ja tarkemmin tarkastamisen käytänteistä. SORA-aloilla suositellaan tehtävän yhteisiä alakohtaisia linjauksia rikostaustaotteen tarkastamisesta. Esimerkiksi kasvatusalalla rikostaustaote tarkastetaan kerran kandidaatin- ja kerran maisterin tutkinnon suorittamisen aikana.

Yhdenvertainen kohtelu on tärkeää. Samanlaisessa koulutuksessa ote tarkistetaan kaikilta tai ei keneltäkään. Lisäksi rikostaustaote voidaan poikkeuksellisesti tarkastaa erityisestä syystä myös muulloin. Esimerkiksi kun edellisen rikostaustaotteen tarkastamisesta on kulunut useita vuosia, jos on perusteltu syy epäillä, että opiskelijan on saanut SORA-lainsäädännön mukaisen tuomion tai jos opiskelija on itse kertonut saaneensa rikostuomion, joka rajoittaa alaikäisten kanssa toimimista.

² Myös EU-jäsenvaltiossa samoista rikosnimikkeistä tuomituista rikoksista. Rikosnimikkeet ovat sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito, rikoslain 20. luvussa mainitut seksuaalirikokset, tappo, murha, surma, törkeä pahoinpitely, törkeä ryöstö sekä rikoslain 50. luvussa mainitut huumausainerikokset.

Luku 4. Huumausainetestaus

Tässä luvussa kuvataan opiskeluaikaisen huumausainetestauksen perusteita ja prosessia. Yliopistolain 43d säädökset huumausainetestauksesta koskee kaikkia opiskelijoita, ei vaan SORA-lainsäädäntöön kuuluvia. Huumausainetestaukseen liittyviä ohjeita noudatetaan tohtorinkoulutuksessa opiskelevien kohdalta soveltuvin osin. Yliopistolla on oltava kirjallinen päihdeohjelma, ennen kuin se voi vaatia huumausainetestausta opiskelijalta.

Millä perusteella testaus voidaan tehdä

Yliopisto voi velvoittaa opiskelijan esittämään huumausainetestiä koskevan todistuksen, jos on perusteltua aihetta epäillä, että opiskelija on huumausaineiden vaikutuksen alaisena opintoihin kuuluvissa käytännön tehtävissä tai harjoittelussa tai että opiskelijalla on riippuvuus huumeista. Testausperusteita voi siis olla sekä opiskelijan normaalista poikkeava käyttö että rikosrekisteriotteesta oleva tuore tuomio huumausainerikoksesta.

Yliopistolaki 43 d § määrittelee tarkemmat edellytykset huumausainetestaukselle:

- on perusteltua aihetta epäillä, että opiskelija on huumausaineiden vaikutuksen alaisena opintoihin kuuluvissa käytännön tehtävissä tai harjoittelussa tai että opiskelijalla on riippuvuus huumeista
- edellytyksenä on lisäksi, että testaaminen on välttämätöntä opiskelijan toimintakyvyn selvittämiseksi ja opiskelija toimii sellaisissa tehtävissä, jotka edellyttävät erityistä tarkkuutta, luotettavuutta, itsenäistä harkintakykyä tai hyvää reagointikykyä ja jossa huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena toimiminen:
 - 1) vakavasti vaarantaa opiskelijan itsensä tai toisen henkeä tai terveyttä;
 - 2) vakavasti vaarantaa salassapitosäännöksiin suojattujen tietojen suojaa tai eheyttä; tai
 - 3) merkittävästi lisää yliopiston tai harjoittelupaikan hallussa olevien huumausainelain (373/2008) 3 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettujen aineiden laittoman kaupan ja leviämisen riskiä

Jos opiskelijalta on tarkoitus vaatia tässä pykälässä tarkoitettu huumausainetestiä koskeva todistus, yliopistolla on oltava opiskelijahuollon toimijoiden kanssa yhteistyössä laaditut kirjalliset toimintaohjeet opiskelijoiden päihteiden käytön ehkäisemiseksi ja päihdeongelmiin puuttumiseksi.

Ilmoitus yliopistolle huumausaine-epäilyksen takia

Jos nopea hoidontarve on ilmeinen vastuuhenkilö (tai kuka tahansa) hälyttää apua soittamalla 112. Muissa tapauksissa tehdään suullinen tai kirjallinen ilmoitus yliopistolle. Ilmoitus osoitetaan yliopiston päihdeyhdyshenkilölle. Päihdeyhdyshenkilö ottaa, jos mahdollista, aina yhteyttä ilmoittajaan, jotta saadaan kaikki tarvittavat tiedot kirjattua

Huumausainetestaukseen määrääminen

Yliopiston nimittämä päätöksentekijä päättää päihdeyhdyshenkilön valmistelun pohjalta, onko huumausainetestaukselle perusteita. Huumausainetestaukseen määrääminen perustuu tosiasialliseen hallintotoimintaan. Kyseessä ei ole hallintopäätös, jonka johdosta opiskelijaa tulisi kuulla ennen testiin lähettämistä eikä tämä olisi mahdollistakaan oikeiden testitulosten saamiseksi. Jos opiskelija pitää velvoittamista testin esittämiseen virheellisenä, hän voi kieltäytyä menemästä testiin tai esittämästä tehtyä testitulosta. Molemmat kieltäytymiset johtavat todistuksen esittämisestä kieltäytymiseen.

Yliopiston rehtori voi YOL 45 §:n nojalla antaa opiskelijalle kirjallisen varoituksen tai varoituksen jälkeen toistuvassa kieltäytymisessä hallitus erottaa opiskelijan määrääjäksi, enintään yhdeksi vuodeksi. Tällainen kurinpitopäätös on hallintopäätös ja ennen sen tekemistä opiskelijaa on kuultava. Kuuleminen on tarpeen myös, jos testin perusteella harkitaan opiskelijan opiskeluoikeuden peruuttamista SORA-menettelyä.

Jos testausta ei voida suorittaa välittömästi määräämispäätöksen jälkeen, yliopiston pitää arvioida, voiko opiskelija jatkaa opiskeluaan odotteluajana. Jo alkaneen harjoittelujakson jatkuminen vaatii sangen hyviä perusteluja, tavallisia luentoja voi sen sijaan seurata. Yliopiston täytyy YOL 43 §:ää käyttäen punnita opiskelijan oikeutta opiskella (YOL 41 §) sitä vastaan, että kanssaopiskelijoiden oikeudestaan turvalliseen opiskeluympäristöön voidaan pitää huolta (YOL 41 a §). YOL 43 § olevia vaarantamisperusteita on syytä tulkita tiukasti/ankarasti. Osallistumisoikeutta opetukseen voidaan evätä enintään kolmen työpäivän ajaksi, jonka jälkeen tilannetta pitää tarkastella uudestaan. Opetukseen osallistumisen epääminen määrääjäksi on tosiasiallista hallintotoimintaa, joka tehdään perustellusta syystä. Tämän vuoksi opiskelijalle ei tässä vaiheessa ole muutoksenhakumahdollisuutta.

Miten huumausainetestaus suoritetaan

Huumausainetestauksen suorittaa yliopiston osoittama laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Opiskelijalle tehtävään huumausainetestaukseen sovelletaan muutoin mitä työterveyshuoltolain (1383/2001) 19 §:ssä säädetään työntekijän testauksesta. Veri- tai virtsanäyte annetaan valvotuissa, kontrolloiduissa olosuhteissa noudattaen sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistusta työpaikan huumetestauksesta. Testituloksen tulkitsee yliopistosta riippumaton terveydenhuollon yksikkö, joka laatii siitä lausunnon. Siitä ilmenee selvitys siitä, onko opiskelija käyttänyt huumausaineita muihin kuin lääkinnällisiin tarkoituksiin siten, että hänen toimintakykynsä on heikentynyt. Testattavalla on aina oikeus saada testitulos kirjallisena. Yliopisto vastaa huumausainetestiä koskevasta todistuksesta aiheutuvista kustannuksista. Alla on kuvattu yksi toimintamalli. Oleellista on Unifin päihdeohjelmallin mukaisesti nopea toiminta: ” Mikäli suinkin mahdollista, huumetesttiin on päästävä saman vuorokauden sisällä kuin epäily huumeiden vaikutuksen alaisena olosta syntyi, ensisijaisesti välittömästi”.

- Päihdeyhdyshenkilö ilmoittaa huumausainetestausta koskevasta päätöksestä YTHS:lle tai vastaavalle terveydenhuoltoyksikölle lomakkeella (liite 2), joka testauksen voi suorittaa
- Terveydenhuoltoyksikkö kutsuu opiskelijan huumausainetestiin tiettyinä ajankohtana. Opiskelijan tulee saada tietoa miksi ja miten testaus tehdään sekä hänen oikeudestaan riitauttaa testauksen tulos. Opiskelijan suostumuksella terveydenhuoltoyksikkö suorittaa vakiotestin, jollei yliopiston tai yksikön omassa tutkimuksessa ilmene syytä tehdä epätavallisten aineiden testiä.

- Terveydenhuoltoyksikkö antaa testituloksen perusteella lausunnon³ opiskelijalle ja opiskelijan suostumuksella lomakkeessa ilmoitetulle päihdehydyshenkilölle. Opiskelijan on kaikissa tilanteissa varmistettava, että todistus on saapunut päihdehydyshenkilölle kohtuullisessa ajassa (3-5 arkipäivää).
- Päihdehydyshenkilö ilmoittaa tarvittaessa opiskelijan koulutusyksikölle testituloksesta (esimerkiksi tiedottaa voiko opiskelija osallistua harjoittelujaksolle).
- Jos huumausainetestit näyttää, että opiskelija on käyttänyt huumausainetta, yliopisto kutsuu opiskelijan viipymättä hoitoonohjausneuvotteluun.

Seuraukset

Yliopistolain 41 a §:ssä säädetään kaikkien opiskelijoiden oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön. Yliopistolain 45 §:n mukaan yliopisto voi käyttää huumausainetestauksen yhteydessä seuraavia kurinpidollisia toimenpiteitä:

1) opiskelija kieltäytyy huumausainetestistä koskevan todistuksen esittämisestä⁴

- Kirjallinen varoitus (YOL 45 § 1 momentti)
- Mikäli opiskelija varoituksen saatuaan toistuvasti kieltäytyy esittämästä testiä koskevaa todistusta, määräaikainen erottaminen enintään vuodeksi (YOL 45 § 2 momentti)

2) testitulokset osoittavat huumausaineiden käytön muuhun kuin lääkinnälliseen tarkoitukseen

- Kirjallinen varoitus (YOL 45 § 1 momentti)
- Enintään yhden vuoden määräaikainen erottaminen, jos teko tai laiminlyönti on vakava tai jos opiskelija jatkaa edellä tarkoitettua epäasiallista käyttäytymistä kirjallisen varoituksen saatuaan (YOL 45 § 2 momentti)

Kun opintoihin sisältyy alaikäisten turvallisuutta taikka potilas- tai asiakasturvallisuutta koskevia vaatimuksia, yliopisto voi peruuttaa opiskeluoikeuden yliopistolain 43 a §:n mukaan. Kieltäytyminen yliopiston vaatimasta huumeainetestauksesta johtaa tilanteeseen missä yliopisto on epä tietoinen opiskelijan terveydentilasta ja toimintakyvystä. Yliopistolain 43 b § 1 momentin perusteella yliopistolla on oikeus määrätä opiskelija terveydentilan toteamiseksi tarkastuksiin ja tutkimuksiin. Jos opiskelija kieltäytyy terveydentilan toteamiseksi suoritettavista tarkastuksista ja tutkimuksista, häneltä voidaan pidättää oikeus opiskeluun siihen asti, kunnes hän suostuu tarvittaviin tarkastuksiin ja tutkimuksiin (45 § 4 momentti).

Luku 5. Opiskeluoikeuden peruuttaminen

Yksi vai monta perustetta:

- Laissa mainitut perusteet voivat olla olemassa toisistaan riippumatta eikä toisen olemassaolo edellytä toisen täyttymistä.
- Peruuttamispäätös voi perustua myös useamman lainmukaisen edellytyksen täyttymiseen yhdessä. Esim. opiskelija on vakavasti tai toistuvasti vaarantanut toisen

³ YTHS on ilmoittanut 3/2021 valmistelevalsa huumausainetestauksesta annettavaa todistus pohjaa, jota tullaan jatkossa käyttämään.

⁴ Tunnusmerkitö täyttyy myös jos opiskelija kieltäytyy testistä.

turvallisuuden siten, että on syntynyt epäily hänen soveltumisestaan alalle terveydentilan puolesta, ja terveydentilaselvityksen tulos on ”ei soveltuva”. Tällöin päätös voidaan perustaa sekä vaarantamis- että terveysperusteeseen.

Sisältö- ja prosessisuositukset⁵

Opiskelijan opiskeluoikeuden peruuttamista koskevassa luvussa työryhmä esittää sisältö- ja prosessisuosituksia siitä, mitä asioita ja toimenpiteitä opiskeluoikeuden peruuttamista koskevan prosessin vireillepano ja eteenpäin vieminen edellyttävät.

Aluksi on esitetty asioita ja vastuita, jotka täytyy päättää yliopistotasolla:

Määriteltävä, keiden työtehtäviin tällaisten tilanteiden selvittäminen kuuluvat:

- Ohjauksen ja tukitoimien tarjoaminen, esteiden poistaminen (milloin mahdollista), dokumentointi ja seuranta; Opiskelijan kuuleminen; Muuhun koulutukseen hakeutumisen mahdollisuuden selvittäminen
- Tarvittavan selvityksen hankkiminen (terveydentilalausunto, opettajien/ohjaajien/muiden asiaa tuntevien kuvaukset ongelmien ilmenemisestä jne.)
- Valviralle tehtävä ilmoitus, kun kyseessä terveydenhuollon ammattihenkilön koulutus

Lainsäädäntö määrittelee salassapidon ja tietosuojan osalta:

- YOL 45 b § 1 mom: Hakijan/opiskelijan terveydentilatietoja saavat käsitellä vain ne, jotka valmistelevat tai tekevät päätöksen opiskelijavalinnasta, opiskeluoikeuden peruuttamisesta, opiskeluoikeuden palauttamisesta tai kurinpidosta taikka antavat lausuntoja mainituista asioista
- YOL 45 b § 2 mom: Rikostaustaotetta koskevaa tietoa saavat käsitellä vain ne, jotka valmistelevat tai tekevät päätöksen opiskeluoikeuden peruuttamisesta

Opiskeluoikeuden peruuttaminen terveysperusteella

1. Asia vireille: esille noussut huoli opiskelijasta

- **Prosessointi:**
 - menettelynä tapaaminen opiskelijan kanssa, keskustelu, tukitahojen kartoittaminen ja neuvonta; jos ongelma liittyy fyysiseen esteettömyyteen, selvitettävä, miten yliopisto voi toimia esim. tilojen tekemiseksi esteettömiksi;

⁵ Prosessiohjeet perustuvat pääosin Laura Karppisen esitykseen yliopistojen lakimiespäivillä 2017

- oleellista keskustelun ja selvitysten dokumentointi: muistio, jotta kaikille toimijoille on selvää, mitä on puhuttu, sovittu, ohjattu;
 - tärkeää seuranta: riittävätkö nämä toimet ja saako opiskelija apua (myös seuranta kirjattava)
2. **Terveydentilan selvittäminen:** todetaan että ohjaus ja tuen tarjoaminen ei ole auttanut, ei ole löytynyt ratkaisua; todetaan että on syntynyt epäily, että opiskelijalla on YOL 43 a §:n 1 mom 2 kohdassa tarkoitettu terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä este
- **Prosessointi:**
 - Opiskelija voidaan määrätä terveydentilan toteamiseksi laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön (lääkäri tai erikoislääkäri, ensisijaisesti YTHS ja tarvittaessa muuta terveydenhuollon ammattihenkilöstöä) suorittamiin tarkastuksiin ja tutkimuksiin; Yliopisto valitsee, minne opiskelija määrätään ja maksaa kustannukset
 - Yliopisto täyttää tutkimuksia varten taustatietolomakkeen (liite 2), josta ilmenevät perustelut lausunnon pyytämiseksi, kuvaus tehtävistä, joista opiskelijan ollut vaikea suoriutua, ja kuvaus siihenastisista tukitoimista ja niiden vaikutuksista; liitteeksi tulevat alakohtaiset terveydentilavaatimukset.
 - Yliopisto tekee ilmoituksen Valviralle
 - Lääkäri kirjoittaa lausunnossaan, että opiskelijalle on tehty tarkastus tai tutkimus terveydentilan selvittämiseksi. Tarkastuksen tai tutkimuksen perusteella lääkäri laatii arvion opiskelijan toimintakyvystä suhteessa opiskelun edellyttämiin terveydentilavaatimukseen (YOL 43 b § 2 mom). Lääkäri arvioi toimintakyvyn senhetkisen tilanteen mukaan. Jos lääkäri arvioi, että opiskelija on rajoituksin sopiva, hänen on täsmennettävä, millä edellytyksillä opintoja voidaan jatkaa. Jos este poistuu, opiskelija voi hakea opiskeluoikeuden palauttamista.
 - Dokumentointi: Opiskelijan asian kuuleminen ja kokonaistilanteen selvittäminen (muistion laatiminen tästä).

Jos opiskelija kieltäytyy terveydentilatutkimuksista: yliopiston hallitus voi pidättää opiskelijalta opiskeluoikeuden kunnes hän suostuu tutkimuksiin (YOL 45 § 4 mom); samalla on päätettävä myös opiskeluoikeuden pidättämisen täytäntöönpanosta lainvoimaa vailla olevana ja täytäntöönpanon alkamisen ajankohdasta

Jos opiskelija suostuu terveydentilatutkimukseen:

- **Prosessointi:**
 - Kun odotetaan terveydenhuollon ammattihenkilön lausuntoa, arvioidaan opiskelijan mahdollisesti aiheuttamat turvallisuusriskit:
 - Saadaan sovittua mitä opiskelija suorittaa tutkimusten aikana, tai
 - Osallistuminen opetukseen voidaan tarvittaessa evätä 3 päivän ajaksi kerrallaan, jos YOL 45 § 3 mom edellytykset täyttyvät, ja/tai

- Pääsy työharjoitteluun/käytännön opintoihin voidaan evätä työturvallisuuslainsäädännön nojalla (esim. tilanne, jossa opiskelijalla epäillään vakavaa päihde- tai mielenterveysongelmaa).

3. Terveystilatutkimuksen tulos:

- **Prosessointi:**

- Lääkärintodistuksesta (T-todistuksesta) yliopisto saa 2. sivun, josta ilmenee vain, onko opiskelija sopiva, rajoituksin sopiva (+ rajoitukset ja tukitoimet) vai ei sopiva.
- Yliopisto ei päätöksenteossaan ole sidottu todistuksen sisältöön, mutta todistuksella on luonnollisesti hyvin suuri merkitys. Jos opiskelija on todistuksen mukaan rajoituksin sopiva, on arvioitava, voiko opintoja jatkaa todistukseen merkityin edellytyksin.
- Tehdään päätös prosessin jatkamisesta tai päättämisestä terveystilatutkimuksen tulosten perusteella.

4. Jatkotoimet prosessin jatkuessa:

- Ennen peruuttamispäätöstä yliopiston on selvítettävä yhdessä opiskelijan kanssa tämän mahdollisuus hakeutua muuhun koulutukseen. Opiskelija voidaan tämän suostumuksella siirtää yliopiston sellaiseen muuhun koulutukseen, jonka opiskelijaksi ottamisen edellytykset hän täyttää (YOL 43 a § 3 mom). Selvittämisestä laadittava dokumentaatio (muistio).
- Opiskelijaa on kuultava kirjallisesti tai suullisesti. Suullisesta kuulemistilaisuudesta on laadittava muistio. Ilmoitus kuulemisesta toimitetaan opiskelijalle todisteellisesti eli saantitodistuksella tai muuten varmistetaan, että opiskelija on saanut asiasta tiedon.

5. Prosessin päättäminen:

- Yliopiston hallitus tekee päätöksen opiskeluoikeuden peruuttamisesta
 - Hallitukselle annettavat tiedot päätöksentekoa varten
 - Terveystilataperuste: lääkärintodistus ja tarvittavat muut tiedot (esim. kuvaus ilmenneistä ongelmista, kuvaus tukitoimista, opiskelijan vastine)
 - Vaarantamisperuste: kuvaus vaarantamisesta ja tarvittavat muut tiedot (esim. turvallisuusohjeistukset, opiskelijan vastine)
 - Rikostuomioperuste: rikosrekisteriotteelta ilmenevät tiedot ja tarvittavat muut tiedot (esim. opiskelijan vastine)
 - Esittelymuistio lainsäädännön ja sen soveltamisen selostamiseksi sekä perustelut, miksi tapauksessa on päädytty esittämään peruuttamista
 - Salassapito: asiakirjoihin merkitään julkisuuslain 25 § 2 momentin mukaiset salassapitomerkinnot. Jaetut asiakirjat on hyvä kerätä

kokouksen jälkeen talteen ja tuhota, jos ne on jaettu paperimuodossa. Salassa pidettävät asiakirjat voivat olla myös etukäteen luettavissa yliopiston tiloissa (tärkeää varmistaa, että hallituksella on riittävät tiedot päätöksen tekemiseen)

- Esityslistaan (julkiseen) voidaan laittaa asian
 - otsikko ”Opiskelu oikeuden peruuttaminen”
 - yleiskuvaus asiasta
 - luettelo aineistosta (otsikkotasolla ilman tunnustetietoja)
- Toimenpiteet hallituksen päätökseen liittyen
 - Samalla päätettävä myös päätöksen täytäntöönpanosta lainvoimaa vailla olevana ja täytäntöönpanon alkamisen ajankohdasta.
 - Päätös suositeltavaa antaa tiedoksi todisteellisesti (saantitodistus kevyin, viime kädessä haastemies).
 - Päätökseen liitetään valitusosoitus opiskelijoiden oikeusturvalautakuntaan.
 - Terveysperusteisessa peruuttamisessa ohjeistus, miten opiskelu oikeuden palauttamista voi hakea (Yliopistolaki 43 c §; STM SORA-opas 2. asteelle, ss. 34-35)
 - Opiskelu oikeuden loppuminen merkitään opiskelijarekisteriin, viittaus peruutus päätökseen sellaisiin tietoihin, jotka vain pääkäyttäjä näkee (tai muu vastaava suojaus)
 - Pyrittävä varmistamaan, että opiskelija saa jatkossa tukea ja erityisesti, että opiskelija saa jatkossa tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut (YTHS hoitosuhde katkeaa opintojen loppumisen myötä)

Opiskelu oikeuden peruuttaminen vaarantamisperusteella tai rikostuomioperusteella

1. Määrittely:

- YOL 43 a § 1 mom 1 kohta: ”Opiskelija on vaarantamalla toistuvasti tai vakavasti opinnoissaan toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden osoittautunut ilmeisen soveltumattomaksi toimimaan opintoihin liittyvissä käytännön tehtävissä tai harjoittelussa” (esim. toistuva/yksittäinen ja olennainen turvallisuusmääräyksien laiminlyöminen, puutteellinen tai virheellinen menettely, piittaamaton suhtautuminen tai useampi tuottamuksellinen teko tai laiminlyönti)
- ”Toinen henkilö” on normaalisti potilas/asiakas/oppilas mutta voi olla myös esim. opettaja, opiskelutoveri tai sivullinen

- Syyt vaarantamiseen voivat olla myös terveydellisiä, mutta syyn osoittamista ei edellytetä vaarantamisperusteeseen vedottaessa. Opiskelija ohjataan myös tässä tilanteessa terveydenhuollon palveluihin. Huumetestiä voi vaatia, jos sen edellytykset (YOL 43 d §) täyttyvät
- **Prosessointi:**
 - Virheisiin tai laiminlyönteihin puututaan ensin ohjauksen keinoin (tärkeää dokumentointi).
 - Järjestetään tapaaminen, jossa käydään läpi tapahtunut (mukana tilanteeseen liittyvät henkilöt), kerrataan turvallisuusasiat ja tämän jälkeen käydään läpi mahdollisia tukitoimenpiteitä ja auttavia tahoja (nämä kaikki dokumentoidaan tapaamisesta tehtävään muistioon)
 - Vakavissa tapauksissa voidaan ryhtyä suoraan selvittämään opiskeluoikeuden peruuttamista.
 - Jos vaarantaminen on vakavaa tai toistuvaa, kerätään mahdollisimman konkreettiset ja yksityiskohtaiset tapahtumakuvaukset ja kuullaan opiskelijaa (tärkeää dokumentointi)
 - Yliopisto tekee ilmoituksen Valviralle.
 - Ennen peruuttamispäätöstä yliopiston on selvittävä yhdessä opiskelijan kanssa tämän mahdollisuus hakeutua muuhun koulutukseen. Opiskelija voidaan tämän suostumuksella siirtää yliopiston sellaiseen muuhun koulutukseen, jonka opiskelijaksi ottamisen edellytykset hän täyttää (YOL 43 a § 3 mom).⁶ Selvittämisestä laaditaan muistio.
 - Menettely kun rikostaustaotteeseen on merkitty tuomio/tuomioita
 - Opiskeluoikeutta ei peruuteta automaattisesti, vaan asia on harkittava tapauskohtaisesti. Harkintaan voi vaikuttaa esimerkiksi koulutusala, tehty rikos, tekoaika ja tuomion pituus sekä laatu. Asian luonteen takia yliopisto ei useimmiten voi hankkia muuta selvitystä kuin rikosrekisteriotteen ja opiskelijaa kuullaan, kun otteesta ilmenee tuomio tai tuomioita.⁷ Opiskelija voi luonnollisesti itse antaa selvityksen, joka tukee opiskeluoikeuden jatkamista.
 - Yliopisto tekee ilmoituksen Valviralle.

⁶ Opiskelijaksi ottamisen edellytykset muuhun koulutukseen voidaan selvittää ainakin, jos alalle pääsemiseen on selkeä valintakriteeri kuten ylioppilaskokeen arvosana tietyssä aineessa.

⁷⁷ Opiskelijan suostumuksella ja myötävaikutuksella voisi poikkeuksellisesti tulla harkittavaksi asiantuntija-arvion pyytäminen uusimisriskistä.

Luku 6. Arkaluonteisten tietojen käsittely

Arkaluonteiset tiedot koskevat SORA-prosessissa opiskelijaksi hakeutuvan tai opiskelun aloittaneen henkilön 1) terveydentilaa tai toimintakykyä koskevia tietoja mukaan lukien huumeaineiden käyttöä koskevat testitiedot 2) rikosrekisteriotteeseen sisältyviä tietoja. Tällaiset tiedot sisältävät lähes aina henkilötietoja. Niiden käsittelyyn sovelletaan tietosuojalakia (1050/2018) ja yliopistolakia.

SORA-prosessissa tietoja voi syntyä monella tavalla. Terveystilaa tai toimintakykyä koskevia tietoja voi tulla kirjatuksi henkilön omasta puolesta esimerkiksi, kun hän hakee opiskelijaksi. Opettaja, muu kurssilla toimiva henkilöstön edustaja tai opiskelijatoveri voi sisällyttää tällaisia tietoja myös raportoidessaan vaaratilanteesta. Myös opiskeluoikeuden peruuttamista koskeva päätös voi sisältää arkaluonteisia henkilötietoja. SORA-menettelyn johdosta annettuun terveydentilan arviointia koskevaan lääkärintodistukseen ei yleensä sisällytetä yksityiskohtaisia terveydentilan arviointia koskevia tietoja.

Kuka saa käsitellä arkaluonteisia tietoja

Yliopiston tulee lain mukaan määritellä ne tehtävät, joihin sisältyy arkaluonteisten tietojen käsittelyä. Hakijan ja opiskelijan terveydentilatietoja saavat käsitellä vain ne henkilöt, jotka valmistelevat tai tekevät päätöksen opiskelijavalinnasta, opiskeluoikeuden peruuttamisesta tai palauttamisesta taikka kurinpidosta. Muut yliopiston henkilöstöön kuuluvat, joille ei ole määritelty oikeutta käsitellä näitä arkaluonteisia tietoja samoin kuin opiskelijatoverit ja harjoittelupaikan henkilöstö, ovat sivullisen asemassa. SORA-prosessin luonteesta johtuen siitä tulee antaa sivullisille hyvin niukasti tietoja. Heille (esim. harjoittelupaikan työntekijät) voidaan kysyttäessä kertoa, että

- 1) yliopisto on ottanut asian selvittämisestä vastuun ja asiasta vastaa nimetty henkilö X
- 2) salassapitovelvoitteiden takia asian selvittämisestä ei voi antaa tarkempaa tietoa
- 3) kaikesta huolestuttavasta, tämän opiskelijan asiaan liittyvästä on syytä jatkossakin ilmoittaa X:lle

Opiskelijan rikostaustaote- tai terveydentilatietoja saavat käsitellä vain ne henkilöt, jotka valmistelevat tai tekevät päätöksen opiskeluoikeuden peruuttamisesta. Opiskeluoikeuden peruuttamista ja palauttamista koskeva päätös kuuluu aina yliopiston hallitukselle. Valmisteluvaiheeseen kuuluu tyyppillisesti seuraavia henkilöitä yliopiston omasta valmistelu- ja päätöksentekoprosessista riippuen: valintasuunnittelija tai -koordinaattori, opintoasiain päällikkö, lakimies, dekaani, opetuksen varadekaani ja opetuksen vararehtori.

Asiakirjojen julkisuus

Salassapitovelvoitteesta huolimatta yliopistolla on oikeus SORA-prosessissa saada käyttöön:

- **Yliopiston osoittaman ammattia itsenäisesti harjoittamaan oikeutetun lääkärin kirjallinen lausunto opiskeluoikeuden arviointia varten**

- **Toiselta yliopistolta, ammattikorkeakoululta tai muulta koulutuksen järjestäjältä opiskeluoikeuden arvioinnin edellyttämät välttämättömät tiedot opiskelijan opiskeluoikeuden peruuttamista koskevasta päätöksestä ja sen perusteluista**
- **Toiselta korkeakoululta opiskelijaksi ottamisen edellyttämät välttämättömät tiedot vireillä olevasta opiskeluoikeuden peruuttamista koskevasta käsittelystä, jos opiskelija on hakenut yliopistoon siirto-opiskelijana**

Asiakirjan julkisuus yliopiston toiminnassa määräytyy julkisuuslain (621/1999, jäljempänä Julkl) ja yliopistolain mukaan. SORA-prosessin yhteydessä käsiteltävät arkaluonteiset tiedot terveydentilasta tai rikosrekisteristä ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä suoraan julkisuuslain perusteella (Julkl 24 § 1 mom. kohdat 25 ja 28). Asiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä sitä saa antaa teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi. Salassapitovelvoite koskee yliopiston työntekijää sekä työsuhteen aikana että sen jälkeen. Rikosrekisteriotteita ei ole tarkoitus säilyttää korkeakouluissa, vaan opiskelija antaa korkeakoulun pyynnöstä otteen nähtäväksi.

Yliopistolla on velvollisuus antaa terveydenhoitoalan lupaviranomaiselle Valviralle sille säädettyjen tehtävien hoitamiseksi välttämättömät tiedot vireillä olevasta opiskeluoikeuden peruuttamista koskevasta käsittelystä sekä opiskeluoikeuden peruuttamista tai muuhun koulutukseen siirtämistä koskevasta päätöksestä ja sen perusteluista. Vireille tulo liittyy peruuttamista koskevan asian valmistelun käynnistymiseen. Asian voidaan katsoa tulleen vireille jo, kun yliopisto ryhtyy valmistelemaan SORA-prosessin mukaista peruuttamistoimea:

- terveydentilaperusteella kun opiskelija määrätään terveydentilatutkimuksiin
- vaarantamisen tai rikosrekisterimerkinnän perusteella kun opiskelijalle annetaan tilaisuus tulla kuulluksi, joko lähettämällä hänelle kuulemiskirje tai kutsumalla hänet kuulemistilaisuuteen.⁸

Salassapitovelvollisuus koskee yliopiston palveluksessa olevia tai luottamustehtävää hoitavia, muttei yksityishenkilöitä, kuten opiskelijoita, elleivät nämä ole saaneet salassa pidettävää tietoa korkeakoulun palveluksessa ollessaan tai luottamustehtävää hoitaessaan. Salassapito ja vaitiolo kohdistuu sivullisiin; omasta asiastaan jokaisella on yleensä oikeus saada tieto. Lisäksi tiedonsaantioikeus salassa pidettävään tietoon voi syntyä asianosaisjulkisuuden perusteella sellaisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa henkilön asian käsittelyyn (Lähde Anna Johansson & Laura Karppinen, s. 44).

Arkaluonteiset tiedot on säilytettävä erillään muista henkilötiedoista. Ne tulee poistaa rekisteristä välittömästi, kun niiden säilyttämiselle ei ole enää lakisääteisten tehtävien edellyttämää perustetta ja viimeistään neljän vuoden kuluttua tietojen merkitsemisestä rekisteriin. Tarve SORA-prosessin mukaisten arkaluonteisten tietojen säilyttämiseen poistuu viimeistään, kun opiskelija valmistuu.

Jos asiassa ilmenee ennen päätöksen tekemistä ettei edellytyksiä peruuttamiselle ole ja SORA-asian käsittely raukeaa, yliopisto voi harkita tapauskohtaisesti asiakirjojen säilyttämistä määräajan mahdollisen jatkoselvittelyn helpottamiseksi. Tällainen tilanne voisi syntyä esimerkiksi, jos peruuttamista on valmisteltu muita vaarantavan käytöksen perusteella, jonka voidaan epäillä uusiutuvan.

⁸ Vrt. Opetushallituksen opas toiselle asteelle s. 55: ”asian vireilläoloaika alkaa, kun sitä koskeva kokouskutsu ja esityslista on toimitettu koulutuksen järjestäjän monijäseniselle toimielimelle.”

Jos opiskeluoikeus peruutetaan, tietojen säilyttäminen on tarpeellista muutoksenhaun ajan. Varovaisuussyistä on perusteltua säilyttää tietoja kaikissa peruuttamistilanteissa ylimääräisen muutoksenhakemisen ajan (viisi vuotta siitä kun alkuperäinen päätös sai oikeusvoiman). Kun peruuttaminen perustuu terveydentila-arviointiin, opiskeluoikeuden takaisinhakeminen voi tapahtua ilman määräaikoja hyvin pitkänkin ajan jälkeen. Jotta palautusperustetta voidaan silloin arvioida, yliopistolla tulisi olla mahdollisuus selvittää, mitkä syyt alun perin johtivat peruuttamiseen. Siksi terveysperusteisessa SORA-asioissa arkaluonteisten tietojen kuten terveydentilaselvitysten säilytysaika voi perustellusti olla useampi kymmenen vuotta.

Yliopiston tulisi määrätä säännöissään (arkistonmuodostussuunnitelma tms.), miten rekisteristä poistettavat arkaluonteiset tiedot siirretään arkistoon tai hävitetään. Opiskelijaa koskeva hallintopäätös voidaan säilyttää rekisterissä yli neljä vuotta, vaikka päätös perustuisikin arkaluonteisiin tietoihin. Rikostaustaotetta ei ole syytä säilyttää korkeakouluissa, vaan opiskelija antaa korkeakoulun pyynnöstä otteen nähtäväksi.

Suosittelava tapa rikosrekisteriotteen käsittely on kuvattu Anna Johanssonin ja Laura Karppisen oppaassa ” Korkeakoulujen opintotietojen tietosuojan käytännesäännöt” sivulla 43:

- ***Korkeakoulu päättää (lainsäädännön rajoissa), keiltä opiskelijoilta otteen esittämistä vaaditaan ja missä vaiheessa opintoja.***
- ***Opiskelija esittää otteensa korkeakoulun osoittamille henkilöille, jotka valmistelevat tai tekevät päätöksiä opiskelupaikan peruuttamisesta (esimerkiksi opintoasiainpäälliköt).***
- ***Kun ote on tarkastettu eikä se ole sisältänyt mitään, mikä olisi antanut aiheita toimenpiteisiin, ote palautetaan opiskelijalle ja opiskelijarekisteriin merkitään, että ote on tarkastettu.***
- ***Opiskelijan harjoittelupaikalla on oikeus saada korkeakoulusta tieto, että harjoitteluun tulevan opiskelijan ote on tarkastettu.***
- ***Kun otteessa on merkintä, joka antaa aiheita lisäselvityksiin, otteesta otetaan kopio korkeakoulun käyttöön ja alkuperäinen ote palautetaan opiskelijalle.***
- ***Rekisteriin ei merkitä, että ote on tarkastettu, ennen kuin hallinnollinen prosessi on käyty läpi siten, että opiskelijan opiskeluoikeus on peruutettu tai on todettu, ettei opiskeluoikeuden peruuttamiseen ole perusteita. Tällaisessa tapauksessa korkeakoulu säilyttää rikosrekisteriotteen samoin perusteita ja yhtä pitkään kuin tällaiseen hallinnolliseen prosessiin kuuluvat muut asiakirjat, esimerkiksi mahdollisen kuulemistilaisuuden pöytäkirjat. Koska ote sisältää arkaluonteista henkilötietoa, se säilytetään erillään muista henkilötiedoista.***

Esimerkki: Opintosuorituksia rekisteröivä toimistosihteerä ei saa käsitellä opiskelijan rikostaustaotetta. Myöskään harjoittelupaikan johtajalla, esimerkiksi päiväkodin johtajalla, ei ole oikeutta käsitellä harjoitteluun tulevan opiskelijan rikostaustaotetta. Harjoittelupaikalla on oikeus saada korkeakoulusta tieto, onko harjoitteluun tuleva opiskelija esittänyt rikosrekisteriotteen korkeakoulun nähtäväksi.

Salassa pidettävä tieto voidaan antaa henkilölle, jota tieto koskee. Tiedon luovuttaminen muulle henkilölle voi tapahtua lain perusteella tai sen suostumuksella, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty.

Yliopistolain 90a § antaa *tiedon haltijalle*⁹ oikeuden salassapitosäännösten estämättä

a) luovuttaa opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä koskevia ja tehtävien hoidon kannalta välttämättömiä tietoja

- yliopiston rehtorille ja yliopiston turvallisuudesta vastaavalle muulle henkilölle opiskelun turvallisuuden varmistamiseksi
- opinto-ohjauksesta vastaaville henkilölle muihin opintoihin ja tukipalveluihin ohjaamista varten;
- opiskeluterveydenhuollosta vastaaville henkilöille opiskelijan terveyden ja turvallisuuden varmistamiseksi ja tarvittaviin tukitoimiin ohjaamista varten;
- harjoittelusta vastaaville henkilöille opiskelijan sekä harjoittelupaikan henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuuden varmistamiseksi; sekä
- poliisille ja yliopiston edustajalle, joka on ensisijaisessa vastuussa turvallisuusuhan selvittämisestä, välittömän turvallisuusuhan arvioimiseksi tai mikäli opiskelijan todetaan terveydentilan arvioinnissa olevan vaaraksi muiden turvallisuudelle.

b) ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriön tulkinnan mukaan tässä mainittu tiedon haltija voi olla mikä tahansa taho, jolla on sellaisia opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä koskevia tietoja, joita voidaan pitää säännöksessä mainittujen tiedonsaajien tehtävien hoidon kannalta välttämättöminä tietoina.

LÄHTEET

- 1) OPH 2015: Opiskelun järjestäjille keinoja puuttua opiskeluun soveltumattomuuteen. Uudistettu opas SORA-säädösten ja –määräysten toimeenpanoon ammattikoulutuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2015:12

http://www.oph.fi/download/170668_koulutuksen_jarjestajille_keinoja_puuttua_opiskeluun_soveltumattomuuteen.pdf

- 2) STM 2015: SORA-lainsäädännön toimeenpano terveydenhuollossa. Ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:2

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70341/URN_ISBN_978-952-00-3562-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- 3) Sora-lainsäädännön sisältö ja soveltaminen yliopistoissa. Muistio 10.10.2012. Hannele Markkanen ja Petri Sjöblom
- 4) Laura Karppinen 2017: Sora prosessi. PPT-esitys, yliopistojen lakimiespäivät 12.5.2017
- 5) Anna Johansson ja Laura Karppinen 2017: Korkeakoulujen opintotietojen tietosuojan käytännesäännöt.

https://wiki.eduuni.fi/display/CCKOOTUKI/Korkeakoulujen+opintotietojen+tietosuojan+kaytannesaannot?preview=/44565276/44565642/JULKAISUUN%20Tietosuoja%C3%A4yt%C3%A4nnes%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t_2017_4_21_2017_5_16_editoitu.pdf

LIITTEET - MALLIT

- 1) Alakohtaiset terveydentilavaatimukset
- 2) **Tiedonsiirtolomake** terveydenhuollolle - Opiskelija veloitettu esittämään huumausainetestiä koskeva todistus: Unifin päihdeohjelma 2019, liite 2 osoitteessa
<https://www.unifi.fi/wp-content/uploads/2019/09/OpiskelijoidenPaihdeohjelma2019.pdf>